

IT'S THE ECONOMY, STUPID! – OPPRØR I ØKONOMIFAGET

Om Roman Linneberg Eliassens “Hysj, vi regner – hvorfor økonomer ikke forstår virkeligheten” – Forlaget Manifest 2016

AV TOMAS H. LØDING

Ifølge den britiske økonomen Ronald Coase har akademisk samfunnsøkonomi endt opp som en elegant lek med abstrakt matematikk heller enn vitenskap om den materielle virkeligheten. «Hvis økonomer bestemmer seg for å studere hester», sa han en gang lakonisk, «så ville de ikke gå ut og se på dem». Økonome- ne ville heller sittet inne på kontorene sine og spurt seg selv: «hva ville jeg gjort hvis jeg var en hest?»¹.

Roman Linneberg Eliassens bok om tilstanden i økonomenes akademiske elfenbenstårn begynner med en lignende metafor. Høsten 2008 immatrikuleres unge Roman som fersk student ved Institutt for Økonomi, Universitetet i Bergen. Og timingen burde være perfekt. Verdens finansielle infrastruktur er i ferd med å kollapse fullstendig. Enorme mengder papirverdier fordufter i løse lufta, banker og multinasjonale selskaper nasjonaliseres over en lav sko midt i kjernen av den globale kapitalismen, og vestlige stater trer inn i en tilstand av dyp gjeld og høye arbeidsledighetsrater. I den amerikanske kongressen sitter de tre siste tiårenes kanskje viktigste policyprodusent – Alan Greenspan – og påberoper seg «shock and disbelief» over at de grunnleggende styringsinstrumentene i den finansialiserte verdensøkonomien hadde fallert så fundamentalt. Med andre ord; dette burde borge for en periode med dype selvransakelser, teoretiske, metodiske og analytiske nyvinninger,

og en bred akademisk oppblomstring innenfor den samfunnsvitenskapelige disiplinen som fremfor noen ser «økonomien» som sitt tematiske saksfelt.

Men på lesesalen finnes ingen vinduer. Ikke fysisk. Og ikke intellektuelt. Ingenting tyder på at det rett utenfor dørene til Lauritz Meltzers hus pågår store omveltninger i verdensøkonomien. Den eneste kontakten med virkeligheten utenfor er regndråpene som trommer på taket mens taklampene mekanisk lyser opp pensumbøkens abstrakte etterspørselskurver og produksjonsfunksjoner.

Ingenting tyder på at det rett utenfor dørene til Lauritz Meltzers hus pågår store omveltninger i verdensøkonomien.

Eliassen setter seg fore å nøste opp i hvordan faget ble så virkelighetsfernt. Som fersk student måtte han innse at det teoretiske og analytiske rammeverket som informerer store deler av akademisk økonomi hverken kunne *forutse* eller *forklare* etterkrigstidens største økonomiske krise. Hvordan kunne

dette ha seg? Og hvorfor ble ikke disse massive økonomiske omkalfatringene gjort til selve objektet for den vitenskapelige analysen?

Svaret han har kommet fram til kan ikke på noen måte karakteriseres som originalt, for kritikken av den abstrakte samfunnsøkonomiske ortodoksien er formulert både mange ganger og mange steder. Men kanskje nettopp fordi innvendingene som bringes til torgs er såpass kjente og åpenbare så understrekes armeringen av økonomenes elfenbenstårn ekstra godt. Og Eliassen har en god penn, og et skarpt analytisk blikk. Kravet om en realitetsorientering av økonomifaget presenteres konsist og lettleselig som et ønske om faglig *pluralisme* – det vil si: det vitenskapelige objektet bør belyses via et bredt tilfang av metodiske verktøy og analytiske perspektiver. Og nettopp i *metodene* ligger hunden begravet. Ifølge Eliassen definerer nemlig økonomene sin disiplin, ikke ved å vise til *hva* man skal studere, men *hvordan*. Samfunnsøkonomi kjennetegnes slik av en spesifikk metodisk tilnærming til sitt fenomen, heller enn av dette fenomenet i seg selv.

Bokens første del forklarer de grunnleggende egenskapene ved denne «metoden», og hvorfor den resulterer i «hedonistisk derivasjonsregning» uten særlig bred relevans for å forstå funksjonsmåten til en moderne kapitalistisk pengeøkonomi.

Eliassens kritikk av økonomifaget sentreres rundt tre av deres viktigste metodologiske aksiomer:

- 1) **Formalisme.** Fra den såkalte marginalistiske revolusjonen i økonomisk teori ble matematiske modeller foretrukket som det eneste saliggjørende verktøy siden alle økonomiske fenomener burde forklares ved å regne på marginal nytte og marginal kostnad. Ifølge Eliassen førte dette til at «økonomene opphøyer de matematiske modellene, som er teoriens form, på bekostning av teoriens innhold og substans».
- 2) **Likevektsfetisjisme.** En likevekt refererer til en situasjon hvor ingen ønsker å endre sine valg, gitt alle andres valg. Tilbud er

lik etterspørselen, alle som vil ha en jobb får en jobb, og den økonomiske aktiviteten har funnet sitt balansepunkt. Problemet er bare at likevekter ikke eksisterer i den virkelige verden, men derimot kun i økonomenes kalkyler over hvordan verden ideelt kunne sett ut. Teoretisk og metodisk følger fra dette en tro på at dersom et marked ikke karakteriseres av likevekt, så må det skyldes forstyrrende faktorer *utenfor* selve markedet. Fraværet av likevekt, for eksempel under en finanskriser, forklares slik *ekskludert* til markedsmekanismen selv.

- 3) **Metodologisk individualisme,** det vil si: alle økonomiske fenomener må forklares ved å vise til individers handlinger. Her kommer økonomenes handlingsteori inn via den famøse *homo oeconomicus*; det rasjonelle, nyttemaksimerende mennesket. Gjennom en serie antagelser om rasjonalitet, perfekt informasjon og stabilitet i aktørenes preferanser klarer man å generere tenkte, stabile og matematisk sofistikerte

For å oppsummere: nyklassisk økonomisk teori postulerer teoretiske modeller bygget på avansert matematikk og logiske slutninger heller enn via referanser til reelle økonomiske prosesser. Og det er denne metodiske framgangsmåten som gir økonomenes arbeid en slagside av grunnleggende ubrukelighet.

likevekter hvor ingen av markedsmekanismens aktører ønsker å endre sine valg. Det sentrale er at disse situasjonene ikke er *sosiale*, men *naturlige*. Det vil si, de følger ikke fra historiske, sosiale og kulturelle prosesser, men derimot fra en «natural propensity to truck, barter, and exchange» slik Adam Smith uttrykte det².

For å oppsummere: nyklassisk økonomisk teori postulerer teoretiske modeller bygget på avansert matematikk og logiske slutninger heller enn via referanser til reelle økonomiske prosesser. Og det er denne metodiske framgangsmåten som gir økonomenes arbeid en slagside av grunnleggende ubrukelighet. Den abstraherer bort så mye av den økonomiske virkeligheten at koblingen mellom modelleringene og reelle økonomiske prosesser tett på forsvinner helt. Det vil si, i alle fall i de mest ekstreme variantene. Eliassen dveler ikke mye ved de alternative teoretiske og metodiske retninger som tross alt har fått brukbart med gjennomslag i økonomifagets hovedfelt. Som eksempel her kan det nevnes at et av verdens fremste miljøer i «adferdsøkonomi», hvor man forkaster flere av de mest sentrale handlingsteoretiske forutsetningene i likevektsmodellene, faktisk sitter ved NHH i Bergen. Årsaken er at kjernen i kritikken synes å være rettet mot *utdanningsløpet* man følger ved universitetene og den intellektuelle ensrettingen denne innebærer heller enn mot økonom-standen som sådan.

Og kritikerens kritikere vil nok si at innvendningene egentlig er relativt trivielle. At

modellens «forutsetninger» er håpløst «urealistiske» er økonomene selv også fullt klar over. Modellene pretenderer egentlig ikke å være realistiske på mikronivå. Å påstå dette, vil nyklassiske økonomer si, er å begå en nivåfeil. Poenget med modellenes forutsetningene er snarere å bli i stand til å modellere og predikere *makroutfall*. Milton Friedman, som i essayet «The Methodology of Positive Economics» fra 1953 konstruerte flere av de filosofiske byggesteinene i nyklassisk økonomisk teori, hevdet at:

A hypotheses is important if it “explains” much by little, that is, if it abstracts the common and crucial elements from the mass of complex and detailed circumstances surrounding the phenomena to be explained and permits valid predictions on the basis of them alone (...) the relevant question to ask about the “assumptions” of a theory is not whether they are descriptively realistic, for they never are, but whether they are sufficiently good approximations for the purpose at hand.”³

Prediksjonskraft på makronivå er altså poenget, ikke deskriptiv presisjon på mikronivå. Spørsmålet blir da om man på bakgrunn av den nyklassiske standardmodellen kan produsere gode vitenskapelige modeller over makrofenomener. Andre del av Eliassens bok forklarer overbevisende hvorfor de nettopp *ikke* gjør dette.

Og dermed er vi ved den såkalte «finans-krisen» av 2008-2010, og det fullstendige fra- været av nyklassiske økonomer som klarte å

begripe hva som skjedde eller var i ferd med å skje. Viktige egenskaper ved krisen falt helt utenfor analyseapparatet deres. De klarte ikke å gjenkjenne etterkrigstidens største finansielle boble. Hvorfor?

Et kjennetegn ved de økonomene som faktisk klarte å forutse det finansielle ragnarokket i 2008 er ifølge den nederlandske økonomen Dirk Bezemer at de tok utgangspunkt i regnskapsmodeller for å forstå den økonomiske utviklingen heller enn likevektsmodeller⁴. Det vil si, de tok på alvor sirkulasjonen av penger og gjeld. Dette synes innlysende, men de nyklassiske likevektsmodellene gjør nettopp ikke dette. I nyklassisk økonomisk teori utøver penger ingen annen funksjon enn å muliggjøre bytting av varer og tjenester. De tilsvaret et «slør» over realøkonomien hvor priser reflekterer varene og tjenestenes «reelle» verdi. Hvordan kan en slik teori forklare de massive børsfallene etter Lehman Brothers-kollapsen høsten 2008?

Gjennom en ikke-forklaring. I den nyklassiske teoriens kanskje aller mest virkelighetsfjerne (men ikke marginale) avkrok, under kallenavnet «Efficient Market Hypothesis» (EMH), postulerer økonomer at all tilgjengelig informasjon reflekteres i markedspriser. Hypotesen innebærer at ikke bare er aktører rasjonelle, og ikke bare besitter de perfekt informasjon og stabile preferanser, men deres *forventninger om fremtiden* vil også i gjennomsnitt være korrekte og kunne avleses i form av markedspriser. For eksempel betyr dette at finansmarkedene alltid priser finansielle eiendeler «korrekt», og at finansielle «kriser» betegner situasjoner hvor markedenes aktører plutselig får ny informasjon av negativ art som raskt reflekteres i deres forventninger til framtidig avkastning – og dermed i markedsprisene. Som forklaring på børskatastrofen som fulgte i kjølvannet av Lehman Brothers' konkurs er dette tett på tjenesteforsømmelse. Like fullt fikk Eugene Fama, EMHs opphavsmann, Alfred Nobels minnepris i økonomi for 2013⁵. I sin begrunnelse skrev Sveriges Riksbanks «Nobel»-komité at tildelingen skyldes Famas «empirical analysis of asset prices»⁶.

Javel.

Slik munner Eliassens analyse av den akademiske økonomi-verdens mest esoteriske irrganger ut i et opprop for flere teoretiske innfallsvinkler og flere metodiske verktøy, mindre matematisk formalisme og mere sensitivitet til den historiske utviklingen av sentrale egenskaper og kjennetegn ved vår kapitalistiske pengeøkonomi. For dersom man ønsker å studere hester, så må man ut og gjøre nettopp det: studere hvordan de ser ut, hvordan de oppfører seg (heller enn å forutsette *a priori*) og hvordan de interagerer med hverandre i kollektive formasjoner. Bare slik kan man skille sentral og relevant ny kunnskap fra modellert og teoretisk konstruert visssvass. Og bare slik kan man slippe sollyset inn på Institutt for Økonomi.

NOTER

- 1 Coarse, Ronald (04.04.2002) «Why Economics Will Change -Remarks at the University of Missouri» Kilde: <https://coase.org/coasere-marks2002.htm>
- 2 Mye innsikt i menneskelige egenskaper har derimot for økonomene gått tapt siden Smith formulerte sin antropologi. Se f.eks R. H. Coase, «Adam Smith's View of Man»: *The Journal of Law & Economics* Vol. 19, No. 3, 1976: s. 529-546
- 3 Friedman M. (2007) «The Methodology of Positive Economics». In: Hausman DM (ed) *The Philosophy of Economics - An Anthology*. Cambridge University Press.
- 4 Bezemer Dirk J. (2010) Understanding financial crisis through accounting models.» *Accounting, Organizations and Society* 35 (7): s. 676-688.
- 5 Som slettes ikke er noen «Nobel-pris», og har ingen tilknytning til Alfred Nobels testamente. Den deles riktignok ut av Kungliga Vetenskapsakademien, men finansieres av Sveriges Riksbank. Etableringen av prisen indikerer likevel hvor viktig det har vært for økonomi-profesjonens selvidentitet å kunne sidestille seg med en naturvitenskapelig forståelse av vitenskapelig praksis.
- 6 Pressemelding fra Kungliga Vetenskapsakademien, (14.10.2013) Kilde: http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2013/press.pdf